

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.10.2001, sp. zn. 33 Cdo 2693/2000, ECLI:CZ:NS:2001:33.CDO.2693.2000.1

Číslo: 22/2002

Právní věta:

Za pohledávku z vkladů, kterou nelze podle § 581 odst. 2 obč. zák. započíst, je nutno považovat pohledávku z vkladů upravených v § 778 a násl. obč. zák., nikoliv pohledávku z vkladového účtu podle § 716 a násl. obch. zák.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.10.2001

Spisová značka: 33 Cdo 2693/2000

Číslo rozhodnutí: 22

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Započtení pohledávky

Předpisy: § 581 odst. 2 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O b v o d n í s o u d pro Prahu 10 rozsudkem ze dne 23. 2. 2000 uložil žalované, aby zaplatila původnímu žalobci částku 100 000 Kč s úrokem z prodlení ve výši 21 % od 1. 10. 1996 do zaplacení, a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Soud prvního stupně zjistil, že dne 24. 6. 1996 uzavřela žalovaná s R. bankou, a. s., kupní smlouvu, na jejímž základě prodala R. banka, a. s., žalované osobní automobil Mazda a žalovaná se zavázala zaplatit kupní cenu 100 000 Kč do 30. 9. 1996. Žalovaná měla s bankou uzavřenou smlouvu o vkladovém účtu s desetidenní výpovědní lhůtou. Dne 10. 6. 1996 (správně 10. 7. 1996) byla na banku uvalena nucená správa a dne 22. 7. 1996 oznámil nucený správce klientům banky, že jejich pohledávky se budou vyplácet formou náhrady z prostředků Fondu pojištění vkladů, účty nebudou dále úročeny a výplaty termínovaných účtů, které jsou splatné po tomto oznámení, nebudou sankcionovány za předčasné ukončení. Z Fondu pojištění vkladů bylo žalované vyplaceno dne 13. 8. 1996 100 000 Kč. Dne 24. 3. 1997 byl na banku prohlášen konkurs. Dopisem ze dne 15. 11. 1996 učinila žalovaná jednostranný úkon započtení pohledávky kupní ceny za automobil ve výši 100 000 Kč vůči pohledávce na výše uvedeném účtu ve výši 3 629 521,79 Kč. Dopisem ze dne 20. 12. 1996 podala potom žalovaná výpověď vkladového účtu.

Na základě těchto zjištění dovodil soud prvního stupně, že žalovaná uzavřela s R. bankou, a. s., kupní smlouvu podle § 390 a násl. obč. zák., současně měla s touto bankou uzavřenu smlouvu o vkladovém

úctu podle § 716 a násl. obch. zák. Žalovaná dopisem ze dne 15. 11. 1996, zaslaným žalobci, učinila vůči započíst svou pohledávku ze smlouvy o vkladovém účtu ve výši 3 629 521,79 Kč vůči pohledávce banky z kupní smlouvy ve výši 100 000 Kč v domnění, že se oznámením o výplatě nároků ze dne 22. 7. 1996 stávají nesplatné pohledávky splatnými. Soud prvního stupně dovedl, že ani z rozhodnutí ČNB o nucené správě, ani z oznámení nuceného správce ze dne 22. 7. 1996, ani z právní úpravy nucené správy obsažené v hlavě druhé zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, nevyplývá, že by se rozhodnutím o nucené správě stávaly nesplatné pohledávky splatnými. Rozhodl proto podle § 581 odst. 2 obč. zák., že započtení nebylo přípustné, protože proti splatné pohledávce nelze započíst pohledávku, která ještě splatná není. Žalovaná podala výpověď vkladového účtu až 20. 12. 1996, její pohledávka se proto stala splatnou nejdříve 31. 12. 1996 a nebylo ji tedy dne 15. 11. 1996 možno započíst na splatnou pohledávku 100 000 Kč z kupní smlouvy. Soud prvního stupně rozhodoval podle občanského zákoníku, protože žalobce se domáhal ceny za prodej automobilu, který si žalovaná koupila podle občanského zákoníku, tudíž titulem pro rozhodování je občanskoprávní, nikoli obchodněprávní úkon.

K odvolání žalované M ě s t s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 27. 6. 2000 potvrdil rozsudek soudu prvního stupně, nepřiznal žádnému z účastníků řízení právo na náhradu nákladů řízení a připustil proti svému rozsudku dovolání. Odvolací soud převzal skutková zjištění soudu prvního stupně. Na daný případ pak aplikoval § 580 a § 581 obč. zák., přičemž přihlédl k úpravě započtení platné pro obchodněprávní závazky v § 358 až 364 obch. zák. a dovedl, že vzhledem ke vztahu obou kodexů platí obecná charakteristika započtení upravená občanským zákoníkem plně i v obchodních vztazích. Ustanovení § 581 odst. 2 obč. zák. vylučuje, aby byly započteny pohledávky promlčené, nevymahatelné, z vkladů a nesplatné proti splatným. Odvolací soud vyslovil názor, že zákaz započtení vkladů podle § 581 odst. 2 obč. zák. je nutno vyložit tak, že se týká jednak vkladů na vkladních knížkách, jednak i vkladů na vkladových účtech, protože úprava občanského zákoníku je úpravou obecnou a použije se i na pohledávky vzniklé z obchodních vztahů, pokud v obchodním zákoníku není ustanovení speciální. Smlouva o vkladu podle § 778 a násl. obč. zák. se od smlouvy o vkladovém účtu podle § 716 a násl. obch. zák. liší pouze tím, že má reálnou povahu, je tedy k jejímu vzniku třeba složení vkladu a jeho převzetí peněžním ústavem na rozdíl od smlouvy o vkladovém účtu, kdy se vklad na účet může vložit kdykoli později. Nelze nicméně dovedit, že by pojem "vklad na vkladní knížce" byl odlišný od pojmu "vklad na vkladovém účtu", když ani občanský zákoník ani zákoník obchodní neobsahují definici pojmu vklad (definice je uvedena jen v § 1 odst. 2 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách). Odvolací soud proto dovedl, že pohledávka žalované je "nekompenzabilní", neboť se jedná o pohledávku vkladu na vkladovém účtu, jejíž započtení je § 581 odst. 2 obč. zák. vyloučeno. Za této situace potvrdil rozsudek soudu prvního stupně, i když z jiného právního důvodu. Proti svému rozhodnutí připustil dovolání, neboť se domnívá, že daná věc není judikaturou vyšších soudů řešena.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná odvolání, ve kterém uvedla následující námitky k právnímu posouzení věci:

- zákon nezakazuje zápočet pohledávek vzniklých z různých právních vztahů; je nerozhodné, v jakém právním postavení (občanskoprávní, obchodněprávní) je věřitel nebo dlužník, který úkon započtení činí, přípustnost započtení je nutno posuzovat podle právního vztahu, z něhož pohledávka vznikla,
- pohledávka za žalovanou vznikla z občanskoprávního úkonu, pohledávka žalované z obchodněprávního úkonu, který je podřízen režimu obchodního zákoníku a vzniká z něho absolutní obchodněprávní vztah, který se řídí bez ohledu na povahu účastníků obchodním zákoníkem, a to včetně přípustnosti započtení takové pohledávky,
- přípustnost započtení pohledávky žalované za bankou vzniklé ze smlouvy o vkladovém účtu je

bez ohledu na splatnost dána § 359 obch. zák., který připouští, aby proti pohledávce splatné byla započtena i pohledávka nesplatná, jestliže jde o dlužníka, který není schopen plnit své závazky. R. banka, a. s., v tomto postavení po zavedení nucené správy byla a prohlášení konkursu na její majetek tuto skutečnost potvrdilo; tuto skutečnost potvrzuje též vyplacení náhrad z Fondu pojištění vkladů,

- rozhodnutí ČNB ze dne 10. 7. 1996, kterým se zavádí nucená správa v R. bance, a. s., obsahuje ve výrokové části rozhodnutí o dočasném pozastavení nakládání vkladatelů s jejich vklady do doby rozhodnutí o způsobu jejich vypořádání, vkladatelům tak bylo zakázáno nakládat s vloženými prostředky a tyto tak ztratily charakter termínovaného vkladu. Oznámení nuceného správce ze dne 22. 7. 1996 uvádí, že na základě dohody o ukončení smlouvy o vkladu obdrží klient list klienta Fondu pojištění vkladů. Žalované byl list klienta vystaven a náhrada ve výši 100 000 Kč vyplacena dne 30. 8. 1996. Jestliže vystavení listu klienta bylo podmíněno dohodou o ukončení smlouvy o vkladu s klientem a banka na list klienta potvrdila zůstatek, je tento zůstatek splatnou pohledávkou na náhradu žalované jako klienta vůči bance z titulu dohodou ukončené smlouvy, která již nemá charakter vkladu, jehož započtení by bylo nepřípustné. Jestliže banka dále byla na základě uvedeného oznámení nuceného správce oprávněna jednostranně kompenzovat výši vyplacené náhrady odpočtem svých i nesplatných pohledávek vůči klientům, měla by být s ohledem na rovnoprávné postavení účastníků dána možnost i klientům banky rovněž jednostranně započítat vlastní dluhy vůči bance. Je v rozporu s pravidly poctivého obchodního styku, aby klienti - vkladatelé, s jejichž prostředky banka disponuje, nemohli započítat vzájemné pohledávky za situace, kdy banka zdroj na úhradu pohledávky sama blokuje z neschopnosti dostát svým závazkům ze smlouvy.

- ustanovení § 581 odst. 2 obč. zák. bylo původně ustanovením § 97 odst. 2 a uplatňovalo se v době, kdy jiné druhy vkladů občanů než vklady na vkladních knížkách a běžných účtech neexistovaly a ručil za ně v plné výši stát. Nyní upravuje občanský zákoník vklady na vkladní knížce a vkladové listy. Obě formy vkladů jsou reálnými smlouvami. Jiné formy vkladů lze rovněž sjednat, ale opět jen jako reálné smlouvy. Ustanovení § 581 odst. 2 obč. zák. dopadá právě jen na uvedené vklady a nemůže postihnout jiné druhy vkladů než vklady, které jsou upraveny občanským zákoníkem,

- nelze se ztotožnit s názorem odvolacího soudu, že smlouva o vkladovém účtu podle obchodního zákoníku není pojmově odlišná od vkladu na vkladní knížce. Posléze uvedený vklad je reálnou smlouvou, vkladní knížka je dokladem - potvrzením o přijatém vkladu s tím, že bez předložení vkladní knížky nelze s vkladem nakládat. Smlouva o vkladovém účtu je obchodní smlouvou se závazkem vkladatele následně vložit vklad a závazkem banky jej vkladateli na jeho žádost vyplatit spolu se sjednaným úrokem, oba typy smluv jsou proto odlišné.

Dovolatelka navrhla, aby Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Podáním ze dne 22. 12. 2000 sdělil původní žalobce, že na základě dohody o postoupení pohledávek (se souhlasem věřitelského výboru úpadce ze dne 14. 11. 2000 a Krajského obchodního soudu v Praze podle usnesení ze dne 29. 11. 2000 č. j. 94 K 83/96-434), která byla uzavřena mezi úpadcem R. bankou, a. s., zastoupenou správcem konkursní podstaty doc. Ing. E. T., DrSc. a zvláštním správcem Mgr. M. K., jako postupitelem a paní A. Z., jako postupníkem došlo k převodu pohledávky R. banky, a. s., za žalovanou na postupníka. Tuto skutečnost potvrdila podáním ze dne 20. 7. 2001 paní A. Z. a původní žalobce doložil dne 10. 8. 2001 dohodou o postoupení pohledávek. V důsledku singulární sukcese tedy došlo k procesnímu nástupnictví na straně žalobce a Nejvyšší soud proto též v záhlaví tohoto rozsudku jako žalobkyni označil paní A. Z.

Žalobkyně se k dovolání nevyjádřila.

Podle ustanovení části dvanácté hlavy I bodu 17 zákona 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, se dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona (1. 1. 2001) nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (tedy podle občanského soudního řádu ve znění platném do 31. 12. 2000 – dále jen “o. s. ř.”).

N e j v y š š í s o u d jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno včas oprávněnou osobou a že je podle § 239 odst. 1 o. s. ř. přípustné, přezkoumal napadený rozsudek odvolacího soudu podle § 242 odst. 1 a 3 o. s. ř. a dospěl k závěru, že dovolání je důvodné. Proto rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud nejprve podle § 242 odst. 3 o. s. ř. posuzoval, zda řízení netrpí vadami uvedenými v § 237 odst. 1 o. s. ř. či jinými vadami, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Tyto vady, k nimž soud přihlíží z úřední povinnosti, se ze spisu nepodávají a ani žalovaná netvrdí, že by řízení těmito vadami trpělo.

Vzhledem k tomu, že odvolací soud nevymezil výrokem rozhodnutí právně významné otázky, k nimž připustil dovolací přezkum (srov. nálezn Ústavního soudu ze dne 20. února 1997, sp. zn. [III ÚS 253/96](#), uveřejněný v příloze sešitu č. 7, ročník 1997 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), je dovolání přípustné pro řešení všech právních otázek, na nichž napadené rozhodnutí spočívá, a jejichž řešení bylo dovoláním zpochybněno. Dovolacím důvodem, který žalovaná uplatnila podle ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř., je pak dovolací soud vázán včetně toho, jak jej dovolatelka obsahově vymezila (srov. § 242 odst. 1 a 3, větu první, o. s. ř.). Úkolem dovolacího soudu je tedy posoudit, zda je správný právní závěr odvolacího soudu, že ustanovení § 581 odst. 2 obč. zák. se vztahuje i na pohledávky z vkladového účtu podle § 716 a násl. obch. zák. a že tudíž pohledávku žalované nelze z tohoto důvodu k započtení použít.

Právní posouzení je nesprávné, jestliže dovolací soud posoudil věc podle právní normy, která na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, která byla určena správně, nesprávně vyložil, popřípadě ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Při právním posouzení dané věci je nutno vycházet z výkladu vzájemného vztahu obchodního a občanského zákoníku a učinit závěr o tom, v jakém rozsahu obsahuje obchodněprávní úprava speciální pravidla chování, jejichž úprava tak vylučuje použití občanskoprávní úpravy započtení, která je v daném případě aplikovatelná i na absolutní obchodněprávní vztahy, protože právní úprava započtení pohledávek v obchodním zákoníku nemá komplexní charakter (srov. marginální rubriku dílu IX obchodního zákoníku).

Pro započtení pohledávek z obchodněprávních vztahů i občanskoprávních vztahů je třeba aplikovat § 580 občanského zákoníku, který upravuje podmínky započtení. Započíst lze vzájemné pohledávky dlužníka a věřitele, jejichž plnění je totožného druhu, pokud se vzájemně kryjí a jde o pohledávky, které po právu existují. K započtení je nutný právní úkon některého z účastníků právních vztahů vůči druhému účastníkovi směřující k započtení, aniž by zde zákon stanovil, že podmínkou započtení je akceptace tohoto úkonu druhým účastníkem vztahu. Započtení je proto možné též jednostranným úkonem. Zánik započtených pohledávek nastane potom okamžikem, kdy se setkaly pohledávky způsobilé k započtení.

Význam rozlišení, zda šlo o započtení jednostranné nebo na základě dohody obou účastníků, je zřejmý s ohledem na § 581 občanského zákoníku, kde je v odstavci 1 a 2 upravena přípustnost jednostranného započtení. Občanský zákoník stanoví v odstavci prvním, že jednostranné započtení je nepřipustné proti pohledávce na náhradu škody způsobené na zdraví, ledaže by šlo o vzájemnou pohledávku na náhradu škody téhož druhu, a proti pohledávkám, které nelze postihnout výkonem rozhodnutí. Jednostranně započíst podle odstavce druhého citovaného ustanovení nelze pohledávky promlčené, pohledávky, kterých se nelze domáhat u soudu, pohledávky z vkladů a pohledávky dosud nesplatné proti pohledávkám splatným. I toto ustanovení dopadá na pohledávky z obchodněprávních vztahů, avšak obchodní zákoník obsahuje v některých případech nepřipustnosti jednostranného započtení odchylná pravidla:

- započtení nebrání, jestliže pohledávka je promlčena, avšak promlčení nastalo teprve po době, kdy se pohledávky staly způsobilými k započtení (§ 358 obch. zák.),
- proti pohledávce splatné nelze započíst pohledávku nesplatnou, ledaže jde o pohledávku vůči dlužníku, který není schopen plnit své peněžité závazky (§ 359 obch. zák.); započíst lze i pohledávku, která není splatná jen proto, že věřitel na žádost dlužníka odložil dobu splatnosti jeho závazku, aniž se změnil jeho obsah (§ 360 obch. zák.),
- strana, jež vede na základě smlouvy pro druhou stranu běžný nebo vkladový účet, může použít peněžních prostředků na těchto účtech pouze k započtení své vzájemné pohledávky, kterou má vůči majiteli účtu podle smlouvy o vedení těchto účtů (§ 361 obch. zák.).

Základem posouzení správnosti právního závěru odvolacího soudu je srovnání právního vztahu banky a vkladatele založeného buď smlouvou o vkladu podle § 778 a násl. obč. zák. nebo smlouvou o vkladovém účtu podle § 716 a násl. obch. zák.

Pokud jde o smlouvu o vkladu podle § 778 a násl. obč. zák., je charakterizována těmito znaky:

- jde o reálnou smlouvu, která vyžaduje složení vkladu vkladatelem a jeho přijetí peněžním ústavem, vklad se úročí a vkladatel nebo jiná oprávněná osoba má právo s ním nakládat. Přijetí vkladu potvrzuje peněžní ústav buď vkladní knížkou, jejíž předložení je nutné k nakládání s vkladem, nebo jde o pevný jednorázový vklad, který peněžní ústav potvrzuje cenným papírem, vkladovým listem. Práva a povinnosti obou smluvních stran jsou proto dány obsahem vkladového listu, bez jehož předložení opět nelze s vkladem nakládat. Peněžní ústav může sjednat s vkladatelem i jiné formy vkladů, ale jejich charakter podle předchozích pravidel musí být zachován, zejména musí být zachováno právo nakládání s vkladem na základě předložení určité listiny.

Smlouva o vkladovém účtu podle § 716 a násl. obch. zák. je oproti občanskoprávní úpravě smlouvou konsenzuální, banka se zavazuje zřídit pro majitele účet, platit z peněžních prostředků na účtu úroky a po uplynutí sjednaného termínu peněžní prostředky vrátit; majitel účtu se naopak zavazuje vložit na účet peněžní prostředky a přenechat je na určitou dobu k využití bance. Vklady na účtu jsou časově termínovány, nakládat s peněžními prostředky na účtu může jeho majitel po uplynutí termínu určeného ve smlouvě, jinak jen s nepříznivými důsledky zániku nároku na úroky nebo snížením těchto úroků způsobem stanoveným ve smlouvě, a to ohledně té části vkladu, u níž nebyla dodržena dohodnutá doba.

Z uvedeného srovnání vyplývá, že oba druhy vkladů mají zcela odlišné podmínky vzniku a liší se i právy a povinnostmi vkladatelů a bank. Nejvyšší soud proto dovodil, že pojem vkladu, jak o něm hovoří § 581 odst. 2 občanského zákoníku, je nutno chápat jen v systematické jednotě s vklady upravenými v § 778 a násl. obč. zák. Tato právní úprava naopak nedopadá na smlouvy o vkladovém

úctu podle § 716 a násl. obch. zák., jejichž charakter je odlišný a které se řídí jako absolutní obchodněprávní vztahy výhradně obchodním zákoníkem. Lze uzavřít, že jednostrannému započtení pohledávky žalované proti pohledávce žalobce nebránila skutečnost, že šlo o pohledávku z vkladového účtu podle § 716 a násl. obch. zák. Opačné posouzení této otázky odvolacím soudem bylo proto nesprávné.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem dospěl Nejvyšší soud k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci (§ 241 odst. 3 písm. d/ o. s. ř.). Nejvyšší soud proto podle § 243b odst. 1, věty za středníkem, o. s. ř. rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.